

Bajitoassi – vuodđooahpahusa árvvut ja prinsihpat

Bajitoasi birra

Bajitoassi – vuodđooahpahusa árvvut ja prinsihpat lea oassi oahppoplánabuktosis, ja dat lea mearriduvvon gonagaslaš resolušuvnna bokte čakčamánu 1. beaivvi 2017 oahpahuslága § 1-5 mielde.

Bajitoassi gusto vuodđooahpahussii Norggas. Vuodđooahpahus sisttisoallá vuodđoskuvlla ja joatkkaoahpahusa, ja nu fátmasta oahpahusa maid mánát ja nuorat ožžot vuosttaš luohká rájes mánáidceahkis studerenráhkkanahtti oahppoprográmmaid ja fidnofágalaš oahppoprográmmaid rádjái joatkkaoahpahas, gos oasit oahpahasas dáhpáhuvet fitnodagas ja bargoeallimis.

Oahppoplánabuktosa bajitoassi čilge čiekŋaleappot oahpahuslága ulbmilparagráfa ja vuodđooahpahusa váldoprinsihpaid árvovuođu. Dat sisttisoallá dán álggahusa, ulbmilparagráfa bájuhusa ja golbma kapihttala: 1. Oahpahusa árvovuođu, 2. Oahpahusa prinsihpat, ovdáneapmi ja oahppahábmen ja 3. Skuvlla praksisa prinsihpat. Fágaid oahppoplánain válddahuvvojit fágaid sisdoallu ja mihttomearit. Bajitoassi mearrida man guvlui oahpahus fágain galgá leat, ja buot fágat leat mielde duohtandahkat oahpahusa govda ulbmila. Olles oahppoplánabuvttus lea oahpahusa vuodđu, ja dat iešguđet oasit gullet oktii ja fertejit geavahuvvot ovtta.

Oahppoplánabuktosa bajitoassi válddaha vuodđooainnu mii galgá báidnit pedagogalaš praksisa olles vuodđooahpahas. Dat galgá maid leat vuodđun ruovttu ja skuvlla ovtta bargui. Bajitoassi čielggasmahtá skuvlla ja oahppofitnodaga ovddasvástádusa oahppahábmemis ja buot vuodđooahpahusa oassálastiid gealbbu ovdánahttimis. Buohkat geat barget vuodđooahpahas, geatnegahttojit diktit dán vuodđooainnu báidnit oahpahusa

plánema, čađaheami ja ovdánahttima.

Bajitoasi váldoulbmiljoavku leat buohkat geain lea oahpahusovddasvástádus: oahpaheaddjit, bagadallit, veahkkebargit, skuvlajodiheaddjit, skuvlaeaiggádat, eará virgejoavkkut skuvllas ja oahppofitnodagain. Bajitoassi guoská ohppiid, fidnoohppiid, oahppokandidáhtaid ja rávis oassálastiid oahpahussii vuodđoskuvllas, joatkkaskuvllas, oahpus fitnodagas ja rávesolbmuidoahpahusas. Bajitoasis geavahit doahpágiid "oahppi", "oahpaheaddji" ja "skuvla" buohkaid birra geat oassálastet oahpahusas, buot bargit, buot skuvllat ja buot oahppofitnodagat.

Oahpaheaddjioahpuin galgá oahpahusláhka ja vuodđooahpahusa gustojeaddji oahppoplánabuvttus leat vuodđun, dás maid bajitoassi.

Bajitoassi lea láhkaásahus ovttas eará osiiguin oahppoplánabuktosis, ja dan ferte lohkat oahpahuslága ja eará relevánta njuolggadusaid ektui mat gustojit oahpahussii skuvllas ja oahppofitnodagas. Ovdamearkka dihte ferte geahččat heivehuvvon oahpahusa válddaheami goalmát kapihttalas heivehuvvon oahpahusa ja earenoamášoahpaheami njuolggadusaid, oahppiárvoštallama, oahpaheami organiserema ja vánhenoavttasbarggu ektui.

Skuvla ja oahppofitnodat leat seammaárvosaš oahppanarenat. Oahpahus dáin arenain lágiduvvo seamma árvovuoddu ja seamma prinsihpaid mielde, muhto ferte vuhtiiváldit ahte bargoeallima oahpahusas leat muhtin gáibádusat ja rámmat mat leat earálárganat go skuvlla oahpahusas. Oahppofitnodagain lea, nugo skuvllas, ovddasvástádus das ahte oahpahus mii addojuvvo, lea oahpahuslága ja oahppoplánabuktosa mielde. Golmmaoasehasovttasbarggus lea guhkes árbevierru ovdánahttit oktii ráđiid fága- ja fidnooahpahusa.

Sápmelaččain Norggas lea álgoálbmotstáhtus ILO-konvenšuvnna mielde. Vuodđoláhka mearrida ahte stáhta galgá láchčit dili nu ahte sápmelaččat sáhttet sihkkarastit ja ovdánahttit iežaset giela, kultuvrra ja servodateallima, juoga mii čuovvovuohtta oahpahuslágas. Bajitoassi gusto maid sámi skuvlii. Namahus "sámi skuvla" geavahuvvo oahpahusa birra mii čuovvu sámi parallealla seammaárvosaš oahppoplánabuktosa. Sámi oahppoplánabuvttus gusto dain suohkaniin mat leat mielde sámegeielaid hálddašanguovllus. Seamma oahppoplánabuvttus gusto ohppiide geain riikkas muđui lea vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámegeillii. Oahppit muđui riikkas, geain lea vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámegeielas, galget čuovvut sámi oahppoplánabuktosa sámegeielfágas. Skuvllas lea ovddasvástádus das ahte dát vuoigatvuođat ollašuvvet.

Oahpahusa ulbmil

Oahpahuslága ulbmilparagrafa čuodjá ná:

Oahpahus skuvllas ja oahppofitnodagas galgá, gulahallamiin ja oktii ráđiid ruovttuin, rahpat uvssaid máilmmi ja boahtte áiggi guvlui ja addit ohppiide ja fidnoohppiide historjjálaš ja kultuvrralaš ipmárdusa ja čanastaga.

Oahpahus galgá vuodđuduvvot risttalaš ja humanisttalaš árbbi ja árbevieruid vuodđoárvvuid ala, nu go olmmošárvvu ja luonddu ákten, vuoignafriiddjavuohta, ráhkisvuohta lagamužžii, ándagassiiaddojupmi, dásseárvu ja solidaritehta, árvvut mat albmanahattojuvvojit maiddá iešguđet oskkoldagain ja eallinoainnuin ja mat leat vuodđuduvvon olmmošvuoigatvuođaide.

Oahpahus galgá váikkuhit dasa ahte lasihit dieđu ja ipmárdusa našunála kulturárbbi ja min oktasaš riikkaidgaskasaš kulturárbevieruid birra.

Oahpahus galgá addit ipmárdusa kultuvrralaš girjáivuođa birra ja čájehit áktejumi juohkehačča jáhkku. Oahpahus galgá ovddidit demokratiija, dásseárvvu ja dieđalaš jurddašanvuogi.

Oahppit ja fidnooahppit galget ovdánahttit máhtu, čehppodaga ja miellaguottuid vai birgejit eallimis ja sáhttet oassálastit bargguin ja searvevuodain servodagas. Sii galget beassat ovdánahttit hutkanilu, beroštumi ja suokkardanhálu.

Oahppit ja fidnooahppit galget oahppat jurddašit kritihkalaččat ja meannudit ehtalaččat ja birasdiđolaččat. Sis galgá leat mielovddasvástádus ja riekti mielváikkuheapmái.

Skuvla ja oahppofitnodat galgá váldit vuostá ohppiid ja fidnoohppiid luohttámušain, áktemiin ja gáibádusaiguin ja addit sidjiide hástalusaid mat ovddidit oahppahábmema ja oahppanhálu. Buotlágan vealaheami galgá vuosttildit.

(Oahpahuslága § 1-1)

1. Oahpahusa árvovuodđu

Skuvla galgá doaimmahit iežas praksisa oahpahušlága ulbmilparagráfa árvvuid mielde.

Ulbmilparagráfa albmanahtta árvvuid mat čohkkejit Norgga servodahkan. Árvvut leat vuodđun min demokratiijai ja galget leat veahkin midjiide eallit, oahppat ja bargat ovttas dálá moalkás áiggis ja amas boahtteáiggis. Oktasaš árvvuid vuodđun leat kristtalaš ja humanisttalaš árvvut ja árbevierut. Dat albmanahttojit maiddái iešguđet oskkoldagain ja eallinoainnuin, ja dat leat čadnon olmmošvuoigatvuođaide.

Dát árvvut leat geađgejuolgin skuvlla doaimmaide. Daid ferte váldit mielde máhttogaskkusteamis ja miellaguoddo- ja gealboovdánahttimis, nu ahte dain lea mearkašupmi juohke ovttaskas oahppái skuvlasearvevuođas. Árvvut galget báidnit skuvlla ja oahpaheddjiid doaimma ohppiid ja ruovttuid ektui. Mii oahppái lea buoremus, galgá álo leat vuodđodeasta. Vuostálasvuođat iešguđet joavkkuid beroštumiid ja oainnuid gaskkas lea juoga mii álo lea. Oahpaheaddjit fertejit danne geavahit iežaset profešunealla árvvošteami nu ahte ovttaskas olmmoš áimmahuššojuvvo buoremus lági mielde searvevuođas.

Sámi skuvla galgá láchit dili nu ahte oahppit ožžot oahpahusa mas sámi árvvut ja sámegiella, sámi kultuvra ja servodateallin lea vuodđun. Ulbmilparagráfa árvvut leat maid sámi árvvut ja gustojit sámi skuvllas. Sámi skuvllas lea deatalaš ahte lea buotsámi perspektiiva ja álgoálbmotperspektiiva, ja deattuhit materiála ja vuoinjalaš kulturárbbi nugo árbevirolaš máhtu, duoji ja sohka- ja bearašgaskavuodaid.

1.1 Olmmošárvu

Skuvla galgá fuolahit ahte olmmošárvu ja árvvut mat dorjot dan, biddjojit oahpahusa ja olles doaimma vuodđun.

Ulbmilparagráfa hukse olmmošárvvu loavkitmeahttunvuođa ala ja ahte buot olbmot leat seammaárvosáčat, beroškeahtta mii muđui earuha min. Go oahpaheaddjit atnet fuola ohppiin ja oidnet ovttaskas oahppi, dohkkehuvvo olmmošárvu skuvlla ja servodaga vuodđoárvun.

Olmmošvuoigatvuođaid vuodđun lea olmmošárvu, ja lea deatalaš oassi riektestáhta

geađgejuolggis. Vuodđun leat universála árvvut mat gusket buohkaide, beroškeahttá geat sii leat, gos sii leat eret, ja gos sii leat. Mánáidkonvenšuvdna lea oassi olmmošvuoigatvuođain ja addá mánáide ja nuoraide erenoamáš suodjalusa. Oahpahus ferte leat olmmošvuoigatvuođaid mielde, seammás galget oahppit háhkat máhtu olmmošvuoigatvuođaid birra.

Seammaárvosašvuohta ja dásseárvu leat árvvut maid ovddas leat dorrón historjjá čađa, ja mat ain fertejit fuolahuvvot ja nannejuvvot. Skuvla galgá gaskkustit máhtu ja ovddidit miellaguottuid mat sihkarastet dáid árvvuid. Buot oahppit galget meannuduvvot seammaárvosaččat, ja ii oktage oahppi galgga vásihit vealaheami.

Ohppiin galget maid leat seammaárvosaš vejolašvuođat nu ahte sáhttet válljet iešheanaláččat. Skuvla galgá vuhtiiváldit ohppiid girjáivuođa ja láchit dili dasa ahte buohkat muosáhit gullelašvuođa skuvlii ja servodahkii. Mii sáhttit buohkat muosáhit ahte mii sierranit ja dovdat iežamet earáláganin. Dan dihte leat mii sorjavaččat das ahte earalágánvuođat dohkkehuvvojit ja árvvusadnojit.

Olbmot leat hearckit ja meaddugasat. Ándagassii addojupmi, ráhkisvuohta lagamužžii ja solidaritehta leat dárbbalaččat vai olbmot šaddet ja ahtanuššet. Ovttaskas olbmo persovnnalaš jáhku ja oamedovddu ferte váldit duodalaččat, vai buohkat sáhttet jurddašit, oskut ja cealkit friddja. Oahppit galget ieža leat mielde fuolaheame olmmošárvvu ja smiehttat movt sii sáhttet eastadit olmmošárvvu loavkašuhhtima.

1.2 Identitehta ja kultuvrralaš girjáivuohta

Skuvla galgá addit ohppiide historjjálaš ja kultuvrralaš ipmárdusa ja čanastumi, ja galgá veahkehit ahte juohke oahppi sáhtta fuolahit ja ovdánahttit iežas identitehta fáttmmasteaddji ja girjás searvevuođas.

Ipmárdus iežamet historjjás ja kultuvrras lea deatalaš ohppiid identitehta ovdáneapmái ja duddjo gullelašvuođa servodahkii. Oahppit galget oahppat dovdat árvvuid ja árbevieruid mat veahkehit čohkket riikka álbmoga. Kristtalaš ja humanisttalaš árvu ja árbevierru lea deatalaš oassi riikka oppalaš kulturárbbis, ja das lea leamaš deatalaš rolla demokratiija ovdáneamis. Sámi kulturárbi lea oassi kulturárbbis Norggas. Min oktasaš kulturárbi lea ovdánahtton historjjá čađa ja dan galget dálá ja boahttevaš buolvvat hálddašit.

Oktasaš referánsarámmat leat deatalaččat ovttaskas olbmo servodatgullelašvuhtii. Dát

duddjo oktavuoda ja čatná ovttaskas olbmo identitehta stuorit searvevuhtii ja historjjálaš oktavuhtii. Oktasaš rámma addá ja galgá addit saji girjáivuhtii, ja oahppit galget oažžut ipmárdusa das movt mii eallit ovttas iešguđet perspektiivvaiguin, miellaguottuiguin ja eallinipmárdusaiguin. Dat vásáhusat maid oahppit ožžot deaivvadettiin iešguđet kulturalbmanemiiguin ja árbevieruiguin, leat veahkkin hábmeme sin identitehta. Buorre servodat lea vuodđuduvvon fáttmmasteaddji ja girjás searvevuhtii.

Oahpahuš galgá sihkkarastit ahte oahppit šaddet oadjebas giellageavaheaddjit, ahte ovdánahttet iežaset gielalaš identitehta, ja ahte sáhttet geavahit giela jurddašit, duddjot oaivila, gulahallat ja čatnat oktavuodaide earáide. Giella addá midjiide gullevašvuoda ja kultuvrralaš dihtomiela. Norggas lea dárogiella ja lulli-, julev- ja davvisámegiella seammaárvosáš gielat. Dárogiella fáttmmasta čállingielaid girjedárogiella ja ođđadárogiella. Dáru mearkagiella lea dohkkehuvvon ollislaš giellan Norggas. Máhttu servodaga gielalaš girjáivuoda birra addá buot ohppiide mávssolaš ipmárdusa iešguđet albmanahttinvuigiin, fuomášumiin ja árbevieruin. Buot oahppit galget beassat vásihit ahte máhttit mángga giela lea resursa skuvllas ja servodagas.

Oahpahuš bokte galget oahppit oažžut ipmárdusa sámi álgoálbmoga historjjás, kultuvrras, servodateallimis ja vuoigatvuodain. Oahppit galget oahppat ahte sámi kultuvra ja servodateallin lea girjái ja ahte leat variašuvnnat.

Viđa álbmotjoavkku stáhtus lea nationála unnitlohkoálbmogat, min riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaide mielde: Juvddálaččat, kvenat/norggasuopmelaččat, vuovdesuopmelaččat, romat ja romániálbmot/táhterat. Sis leat mánggaid čuđiid jagiid čanastumit Norgii. Dát álbmotjoavkkut leat leamaš mielde hábmemin norgga kulturárbbi, ja oahpahuš galgá addit máhtu dáid álbmotjoavkkuid birra.

Buot áiggiid čađa leat iešguđet rávnnjaldagat ja kulturárbevierut váikkuhan servodaga. Dál go eanet álbmogat leat seahkálaga go goassege ovdal, ja gos máilbmi čadno lagabut oktii, de šaddá giellamáhttu ja kulturipmárdus dađi deataleabbo. Skuvla galgá doarjut ovttaskas oahppi identitehta ovdáneami, dahkat oahppi oadjebassan ieš iežainis, seammás go galgá gaskkustit oktasaš árvvuid mat leat dárbblašlaččat dárbu deaivvadettiin girjáivuodain ja go oassálastá girjáivuodas. Skuvla galgá rahpat uvssaid máilbmái ja boahhteáigái.

1.3 Kritihkalaš jurddašeapmi ja ehtalaš diđolašvuohhta

Skuvla galgá veahkehit boktit mánáid sáhkkiivuođa ja oažžut sin divvut gažaldagaid, ovdánahttit dieđalaš ja kritihkalaš jurddašeami ja bargat ehtalaš diđolašvuođain.

Oahpahuš galgá addit ohppiide ipmárdusa kritihkalaš ja dieđalaš jurddašeamis. Kritihkalaš ja dieđalaš jurddašeapmi lea geavahit jierpmi suokkardeaddji ja systemáhtalaš vuogi mielde go bargá konkrehta praktihkalaš hástalusaiuin fenomenaiuin, cealkámušaiuin ja máhttomálliuiuin. Oahpahuš galgá duddjot ipmárdusa das ahte metodat maiguin guorahallat duohtavuođa, fertejit heivehuvvot dasa maid mii áigut studeret, ja ahte metodaválljen váikkuha dasa maid mii oaidnit.

Jus ođđa ipmárdus galgá bohciidit, de ferte sajáiduvvan ideaid guorahallat ja cuiggodit teoriijaiguin, metodaiguin, ákkaiguin, vásáhusaiuin ja duođaštusaiguin. Oahppit galget máhttit árvvoštallat iešguđet máhttogálduid ja jurddašit kritihkalaččat dan birra movt máhttu ovdána. Sii galget maiddái sáhttit ipmirdit ahte sin iežaset vásáhusat, oaivilat ja jáhkku sáhttet leat dievasmeahttumat dahje boastut. Kritihkalaš smiehttan eaktuda máhttu, muhto sáhtta seammás buktit eahpesihkarvuođa ja eahpediehttevašvuođa. Oahpahušas ferte danne leat balánsa sajáiduvvan diehtaga áktema ja suokkardeaddji ja kreatiivvalaš jurddašeami gaska, mii gáibiduvvo vai ođđa máhttu ovdána.

Ehtalaš diđolašvuohta mearkkaša vihkkedallat iešguđet deasttaid vuostálaga ja lea dárbbalaš go galgá leat smiehtadeaddji ja ovddasvástideaddji olmmoš. Oahpahuš galgá ovdánahttit ohppiid dáiddu ehtalaččat árvvoštallat ja oahpásmahttit sin ehtalaš čuolmmaide.

Kritihkalaš jurddašeapmi ja ehtalaš diđolašvuohta lea sihke eaktu ja oassi das ahte oahppat iešguđet oktavuodain, ja veahkeha ohppiid ovdánahttit buriid árvvoštallannávccaid. Praktihkalaš barggus ja dáiddalaš barggus gáibiduvvo maid smiehttan- ja árvvoštallandáiddut.

1.4 Hutkanillu, beroštupmi ja suokkardanhuovva

Skuvla galgá diktat ohppiid geahččaladdat hutkanilu, beroštumi ja suokkardanhuova, ja vásihit oaidnit vejolašvuođaid ja duohtandahkat ideaid.

Mánát ja nuorat leat sáhkkát ja háliidit fuomášit ja hutkat. Oahpahusas galget oahppit beassat ovdánahttit beroštumi ja suokkardanhuova. Dáidu divvut gažaldagaid, suokkardit ja geahččaladdat lea deatalaš čiekŋalisoahppamii. Skuvla galgá áktet ja ovddidit iešguđet suokkardan- ja hutkanvugiid. Oahppit galget oahppat ja ovdánit dovđagiid ja jurddašeami, estehtalaš albmananvugiid ja praktihkalaš aktivitehtaid bokte. Nuoramus mánáide skuvllas lea stoahkan dárbbalaš loaktima ja ovdáneami dáfus, muhto maid oahpahusas oppalaččat addá stoahkan vejolašvuodaid kreatiivvalaš ja gávnálaš oahppamii.

Kreatiivvalaš – ja hutkannávccat leat mielde riggudeame servodaga. Ovttasbargu movttiidahtta ođđaárvalusaide ja fidnohutmamii, nu ahte ođđa fuomášumiid sáhtta duohtandahkat. Oahppit geat ohppet hutkandoaimmaid birra ja daid bokte, ovdánahttet dáiddu albmanahttit iešguđet ládje, ja čoavdit váttisvuodaid ja divvut ođđa gažaldagaid.

Dáidda ja kultuvra fáttmasta máŋga hutkan- ja kreatiiva fágasurggiid, mat váikkuhit sihke min fysalaš birrasiid ja servodatovdáneami. Min estehtalaš dovdda ovdána deaivvadettiin iešguđet kultuvrralaš albmanemiiguin, ja dat leat mielde bajideame ođđa perspektiivvaid. Dáidda- ja kulturalbmanemiin lea mearkkašupmi ovttaskas olbmo persovnnalaš ovdáneapmái. Kultuvrralaš muosáhusain lea iešárvu, ja oahppit galget beassat muosáhit máŋggabealat kulturalbmanemiid skuvlavázzin áiggis.

Maiddá stuorit perspektiivvas leat hutkanoahppanproseassat eaktun ohppiid oahppahábmamii ja identitehtaovdáneapmái. Skuvla galgá árvvusatnit ja arvosmahttit ohppiid diehtoáŋgirvuoda ja hutkannávccaid, ja oahppit galget beassat geavahit iežaset hutkannávccaid olles vuodđooahpahusas.

1.5 Luondduákten ja birasdiđolašvuolta

Skuvla galgá veahkehit ohppiid ovdánahttit luondduilu, luondduáktema ja dálkkádat- ja birasdiđolašvuoda.

Olmmoš lea oassi luonddus ja sus lea geatnegasvuolta hálddašit dan dohkálaš vugiin. Oahpahusas galget oahppit oažžut máhtu luonddu birra ja ovdánahttit luondduáktema. Sii galget beassat muosáhit luonddu ja atnit luonddu ávkin iluin ja dearvvašvuhtii ja oahppamii gáldun. Oahppit galget ovdánahttit diđolašvuoda das movt olbmo eallinvuohki váikkuha luonddu ja dálkkádaga, ja de maid min servodagaid. Skuvla galgá veahkehit ohppiid

ovdánahttit dáhtu áimmahuššat birrasa.

Mánát ja nuorat galget birget dálá ja boahtteáiggi hástalusaiuin, ja min oktasaš boahtteáigi lea sorjavaš das ahte boahttevaš buolvvat áimmahuššet eanaspáppa. Máilmmiviidosas dálkkádatrievdamat, nuoskkideamit ja biologalaš šláddjiivuođa massin leat stuorámus birasáitagiin máilmmis. Dáid hástalusaid ferte čoavdit ovttas. Mii dárbbasit máhtu, ehtalaš diđolašvuođa ja teknologalaš innovašuvnna gávdnat čovdosiid ja rievdadit eallinvuogi nu go dárbbasuvvo áimmahuššan dihte eallima eatnamis.

1.6 Demokratiija ja mielváikkuheapmi

Skuvla galgá addit ohppiide vejolašvuođa leat mielde váikkuheame ja oahppat maid demokratiija mearkkaša praksisas.

Oahpamus galgá ovddidit demokrátalaš árvvuide ja demokratiijai stivrenvuohkin guorruseami. Dat galgá addit ohppiide ipmárdusa demokratiija njuolggadusain ja maid daid mearkkašumis ahte bisuhit daid. Oassálastit servodagas mielddisbuktá áktet ja guorrasit demokrátalaš vuođđoárvvuide nugo lotnolas ákten, gierdevašvuohta, ovttaskas olbmo osko- ja cealkinfriddjavuohta ja friddja válljejuvumi. Demokrátalaš árvvuid ferte ovddidit aktiivvalaš oassálastima bokte olles oahppomannolagas.

Skuvla galgá ovddidit demokrátalaš árvvuid ja miellaguottuid vuostedeaddun ovdagáttuide ja vealaheapmái. Skuvla galgá maiddái duddjot áktema das ahte olbmot leat iešguđetláganat, ja oahpahit ohppiid čoavdit riidduid ráfálaš láchkai.

Demokrátalaš servodat lea dan duohken ahte olles álbmogis leat seamma vuoigatvuođat ja vejolašvuođat oassálastit mearridanproseassain. Unnitlogu suodjaleapmi lea deatálaš prinsihppa demokrátalaš riektestáhtas ja demokrátalaš servodagas. Demokrátalaš servodat suodjala maiddái álgoálbmogiid ja minoritehtaid. Álgoálbmotperspektiiva lea oassi ohppiid demokratiijaoahpamusas. Buot oassálastit skuvlasearvevuođas fertejit ovdánahttit diđolašvuođa sihke minoritehta- ja majoritehtaperspektiivaid birra ja láchit dili ovttasbargui, gulahallamii ja digaštallamii. Bargu ovdánahttit nuppe dáfus girjáiivuođa ja nuppe dáfus fáttmastit ovttaskas olbmo gáibida diđolaš árvoainnu ja profešunealla árvoštannávccaid geavaheami.

Skuvla galgá leat báiki gos mánát ja nuorat muosáhit demokratiija geavahusas. Oahppit

galget skuvlaárgabeaivvis vásihit ahte sin guldalit, ahte sis lea duohta váikkuhanvejolašvuohta, ja ahte sii sáhttet váikkuhit dasa mii guoská sidjiide. Sii galget vásihit ja praktiseret iešguđetlágan demokrátalaš oassálastin- ja váikkuhanmálliid, sihke beaivválaš bargguin fágaiguin ja ovdamearkka dihte ohppiiráđi ja eará ráđđeorgánaid bokte. Gulahallama vuodđun oahpaheaddji ja oahppi gaskka ja skuvlla ja ruovttu gaskka, ferte leat lotnolas áktejupmi. Go skuvllas guldalit ohppiid jietnademiid, de muosáhit sii movt sii ieža sáhttet dihtomielalaččat válljet. Dákkár vásáhusat leat mávssolaččat dán áiggis, ja ráhkkanahhtet ohppiid ovddasvástideaddji servodatborgárin.

2. Oahppama prinsihpat, ovdáneapmi ja oahppahábmen

Skuvllas lea sihke oahppahábmendoaibma ja oahppodoaibma. Dat gullet oktii ja leat lotnolassii sorjavaččat nubbi nuppis. Oahppan-, ovdánan- ja oahppahábmenbarggu prinsihpat galget leat veahkkín skuvllaide čoavdit dán duppaldoaimma.

Vuodđooahpahus lea deatalaš oassi eallinagi oahppahábmenproseassas mas ovttaskas olbmo friddjavuohta, iešheanalašvuohta, ovddasvástideapmi ja olmmošvuohta lea mihttomearri. Oahpahus galgá bidjat buori vuoddu ohppiide das ahte ipmirdit iežas, earáid ja máilmmi, ja ahte válljet jierpmálaččat eallimis dahkat buoriid válljemiid eallimis. Oahpahus galgá duddjot buori vuolggasaji oassálastit buot surggiin mat gusket ohppui, bargo- ja servodateallimii. Seammás ellet mánát ja nuorat dál ja dás, ja skuvla galgá dohkkehit mánnávuoda ja nuorravuoda iešárvvu.

Oahpahus galgá hábmet olles olbmo ja addit juohkehažžii vejolašvuoda ovdánahttit iežas dáidduid. Oahppahábmen dáhpáhuvá go oahppit ožžot máhtu luonddu ja birra, giela ja historjjá, servodaga ja bargoeallima, dáidaga ja kultuvrra ja oskkoldaga ja eallinoainnu birra ja ipmárdusa dain. Oahppahábmen dáhpáhuvá maid muosáhusaid ja praktihkalaš hástalusaid bokte oahpaheamis ja skuvlaárgabeaivvis. Olu iešguđetlágán aktivitehtat, strukturerejuvvon ja ulbmillaš barggu rájes spontána stoahkama rádjái, addet ohppiide vásáhusriggodaga. Oahppit hábmejuvvojit go leat ovttas earáiguin ja fysalaš ja estehtalaš doaimmaid bokte, mii ovddida lihkananila ja birgema. Hábmén dáhpáhuvá go sii barget ieš okto ja go ovttasbarget earáiguin. Sii hábmejuvvojit go rahčet teorehtalaš hástalusaiiguin formeliid ja fágastoffa geavahemiin, ja go váldet atnui reaidduid vuoi máhttet bargat praktihkalaš barggu. Hábmén dáhpáhuvá go oahppit ohppet mainna lágiin gávdnat rievttis

vástádusa, muhto maiddái go ipmirdit ahte eai álo gávdno álkis fasihttavástádusat.

2.1 Sosiála oahppan ja ovdáneapmi

Skuvla galgá doarjut ja veahkehit ohppiid sosiála oahppama ja ovdáneami barggadettiin fágaiguin ja muđui skuvlaárgabeaivvis.

Ohppiid identitehta ja iešdovdu, oaivilat ja miellaguottut ovdánit ovttasdoaimmamis earáiguin. Sosiála oahppan dáhpáhuvvá sihke oahpaheamis ja buot eará aktivitehtain skuvlla olis. Fágalaš oahppama ii sáhte sirret sosiála oahppamis. Beaiválaš barggus doibmet ohppiid fágalaš ja sosiála oahppan ja ovdáneapmi ovttas.

Dáiddut ipmirdit movt earát jurddašit, dovdet ja vásihit, lea vuodđun empatiijai ja ustivuhtii ohppiid gaskkas. Sosiála oahppamis lea gulahallan guovddážiis, ja skuvla galgá gaskkustit gulahallama árvvu ja mearkkašumi mii dáhpáhuvvá guldaleami bokte vai máhtta dustet birgehallet vuostehágu. Go leat ovttas ohppiiguin galget oahpaheaddjit ovddidit gulahallama ja ovttasbarggu mii addá ohppiide duostilvuoda ja oadjebasvuoda cealkit iežaset oaiviliid ja dieđihit earáid ovddas. Oahppat guldalit earáid ja seammás ákkastallat iežas oainnu addá ohppiide vuodu gieđahallat guovtteoavilvuoda ja riidduid, ja ohcat čovdosiid ovttas. Buohkat galget oahppat ovttasbargat, doaimmat ovttas earáiguin ja ovdánahttit mielmearridan- ja mielovddasvástádusdáidduid. Ohppiin ja ruovttus lea maid ovddasvástádus váikkuhit buori searvevuhtii ja birrasii. Nu go ovttaskas oahppi lea mielde váikkuheame searvevuhtii skuvllas, nu váikkuha searvevuhta ovttaskas oahppi loaktima, ovdáneami ja oahppama.

Ovttaskas olmmoš dárbaša buori árvoštallannávcca fuolahit personsuodjalusa ja áktet priváhtaeallima . Gutnehis ja vašši cealkámušat eai galgga dohkkehuvvot skuvllas. Oahppit fertejit hárhallat deasttalaččat láhttet ja ovdánahttit diđolašvuoda iežaset miellaguottuid ektui. Iešguđet kommunikašuvdnavuogit ja teknologijageavaheapmi sihke riggudahtta ja hástala sosiála birrasa. Oahppit fertejit oahppat láhttet ovddasvástideaddji láhkái buot dilálašvuodain skuvllas ja olggobealde skuvlla.

2.2 Gealbu fágain

Skuvla galgá čatnat oahpahusa fágain árvvuide ja prinsihpaide mat leat vuodđun olles oahpahussii.

Fágalaš oahppan lea guovddáš oassi sihke oahppahábmen- ja oahppobarggus. vuodđooahpahusas Oahppoplánat mitalit sisdoalu iešguđet fágain ja čuovvovaš gealbodefinišuvdna lea vuodđun:

Gealbu lea máhttit háhkat ja geavahit máhtuid ja gálggaid vuoi máhtta birget hástalusaiquin ja doaimmahit bargguid oahpes ja amas oktavuođain ja dilálašvuodain. Gealbu mearkkaša ipmárdus ja dáidu smiehttat ja kritihkalaččat jurddašit.

Gealbodoahpaga ipmirdeapmi ferte leat vuodđun skuvlla oahppoplánabargui ja ohppiid fágalaš gealbbu árvvoštallamii. Fágaid gealbomihttomeriid ferte geahččat oktalaččat fágas ja fágaid rastá. Gealboulbmiliid ferte maid ipmirdit ulbmilparagráfa ja oahppoplánabuktosa eará osiid vuodul.

Máhttu mearkkaša dovdat ja ipmirdit fáktá, doahpágiid, teorijaid, ideaid ja oktavuođaid iešguđet fágasurggiin ja fáttáin. Gálggat lea doaimmaid dahje prosedyraid hálddašit go galgá bargat bargguid dahje čoavdit čuolmmaid, ja fátmmastit earret eará motorihkalaš, kognitiivva, sosiála, kreatiivvalaš ja gielalaš gálggaid. Gealbodoaba fátmmasta maiddái ipmárdusa ja dáiddu smiehttat ja kritihkalaččat jurddašit fágain, juoga mii lea deatalaš teorehtalaš resonneremiid ipmárdusas ja praktihkalaš bargguin. Smiehttan ja kritihkalaš jurddašeapmi gullá oktii miellaguottuid ovdánemiin ja ehtalaš árvvoštallannávccaiguin.

Skuvla galgá láchčit dili čiekŋalisoahppamii vai oahppit ovdánahttet ipmárdusa fága guovddáš elemeanttain ja oktavuođain fágas, ja vai ohppet geavahit fágalaš máhtuid ja gálggaid oahpes ja amas dilálašvuodain. Fágain galget oahppit bargat ja oassálastit máŋggabealálaš aktivitehtain mat leat eanet ahte eanet moalkát. Čiekŋalisoahppan fágas mearkkaša hárjehallat geavahit máhtuid ja gálggaid iešguđet láhkái, vai oahppit áiggi mielde sáhttet birget máŋggalágan fágalaš hástalusaiquin individuálalaččat ja ovttas earáiguin.

Skuvlla oahpaheaddjit ja jođiheaddjit fertejit jeavddalaččat smiehttat oktavuodaid birra fágaoahpahusa ja oahpahusa bajitubmiliid, árvvuid ja prinsihpaid gaskkas.

2.3 Vuodđogálggat

Skuvla galgá lámhčit dili ja doarjut ohppiid ovdánahttit dan vihtta vuodđogálgga olles oahppanmannolagas.

Oahppoplánabuvttus definere vihtta vuodđogálgga – lohkan, čállin, rehkenastin, njálmmálaš gálggat ja digitála gálggat. Dát gálggat lea oassi fágalaš gealbbus ja leat dárbbalaš oahppanreaidut oahppamii ja fágalaš ipmárdussii. Dat leat maid deatalaččat ohppiid identitehta ja sosiála oktavuodaid ovdánahttimii, ja vai sáhttet oassálastit oahpus, barggus ja servodateallimis.

Vuodđogálggaid ovdánahttimis lea mearkkašupmi olles oahppanmannolagas. Lea ovdamearkka dihte oktilis linnjá álgoahpaheamis lohkamis ja čállimis dan rádjái go máhtta lohkat váddáset fágalaš teavsttaid.

Oahpaheamis fertejit vuodđogálggat gehččojuvvot oktalaččat sihke fágas ja fágaid rastá. Vuodđogálggat gullet buot fágaide, muhto fágain leat iešguđetlágan rollat iešguđet vuodđogálggaid ovdánahttimis . Muhtin fágain lea stuorit ovddasvástádus go earáin. Fágalaš gealbbu háhkan ja vuodđogálggaid ovdáneapmi fágas galgá danne dáhpáhuvvat ovttasdoaimmamiin nu go lea čilgejuvvon fágaid oahppoplánain. Oahpaheaddjit buot fágain galget doarjut ohppiid barggu vuodđogálggaiguin.

2.4 Oahppat oahppat

Skuvla galgá veahkehit dasa ahte oahppit smiehttet iežaset oahppama birra, ipmirdit iežaset oahppanproseassaid ja háhket máhtu iešheanalachčat.

Go oahppit ipmirdit iežaset oahppanproseassaid ja fágalaš ovdáneami, de váikkuha dat iešheanalašvuhtii ja máhttindovdui. Oahpahus galgá ovddidit ohppiid movtta, miellaguottuid ja oahppanstrategiijaid, ja bidjat vuođu eallinagi oahppamii. Dat gáibida ahte oahpaheaddjit čuvvot ohppiid ovdáneami dárkilit ja addet doarjaga mii lea heivejuvvon sin ahká ja láddan- ja doaibmadássái.

Go smiehttá iežas ja earáid oahppama birra, sáhttet oahppit dađistaga ovdánahttit diđolašvuođa iežaset oahppanproseassain. Oahppit geat ohppet sátnádit gažaldagaid, ohcat vástádusaid ja ovdanbuktit iežaset ipmárdusa iešguđet vugiiguin, sáhttet váldit aktiivvalaš rolla iežas oahppamis ja ovdáneamis. Go barget fágalaš hástalusaiiguin, de ožžot oahppit máhtu das movt sii ohppet ja ovdánit fágas. Čiekŋalet ipmárdus ovdána go oahppit oidnet oktavuoda máhttosurggiid gaskka, ja go hálddašit iešguđet strategiijaid háhkat ja juogadit máhtu ja leat kritihkalaš máhtu ektui.

Vaikko oahppit leat árijjalaččat ja geavahit oahppanstrategiijaid, de leat anŋkke muhtimat geain leat oahppanhástalusat. Dasa sáhttet leat olu ja mánggabealat sivat. Ambišuvdna ovdánahttit eallinagi oahppama buot ohppiid gaskkas gáibida danne viiddis lahkaneami skuvlla bealis.

2.5 Fágaidrasttideaddji fáttát

Skuvla galgá láchčit dili oahppamii dán golmma fágaidrasttideaddji fáttás: álbmotdearvvašvuohta ja eallimis birget, demokratiija ja mielborgárvuohta ja guoddevaš ovdáneapmi.

Dán golmma fágaidrasttideaddji fáttá vuolggasadji leat áigeovdilis servodathástalusat mat gáibidit ovttaskas olbmuid ja báikegotti searvevuođa beroštumi ja ángiruššama, riikkadásis ja máilmmiviidosáččat. Oahppit ovdánahttet gealbbu mii lea čadnon fágaidrasttideaddji fáttáide go barget iešguđet fágaid čuolmmaiguin. Oahppit galget oažžut ipmárdusa dán golmma fáttá hástalusain ja dilemmain. Sii galget ipmirdit movt mii sáhttit máhtu ja ovtasbarggu bokte gávdnat čovdosiid, ja sii galget oahppat oktavuodaidd birra daguid ja konsekveanssaid gaskka.

Máhttovuođu gávdnat čovdosiid čuolmmaide dain fáttáin gávdno mángga fágas, ja fáttát galget veahkehit ohppiid ipmirdit ja oaidnit oktavuodaidd fágaid rastá. Mihttomearit das maid oahppit galget oahppat dain fáttáin, albmanahttojuvvojit fága gealbomihttomeriin gos lea

relevánta.

2.5.1 Álbmotdearvvašvuohta ja eallimis birget

Álbmotdearvvašvuohta ja eallimis birget fágaidrasttideaddji fáddán skuvllas galgá addit ohppiide gealbbu mii ovddida buori psyhkalaš ja fysalaš dearvvašvuoda, ja mii addá vejolašvuodaid váldit ovddasvástideaddji eallinválljemiid. Mánnán ja nuorran lea positiivvalaš iešgova ovdáneapmi ja oadjebas identitehta earenoamáš deatalaš.

Servodat mii lámhá dili nu ahte ovttaskas olmmoš sáhtá válljet dan mii lea buorre dearvvašvuhtii, mearkkaša olu álbmotdearvvašvuhtii. Eallimis birget lea ipmirdit ja sáhttit váikkuhit áššiide main lea mearkkašupmi iežas eallimis birgemii. Fáddá galgá veahkehit ohppiid oahppat dustet miehtegieđageavada ja vuostegieđageavada ja persovnnalaš ja praktihkalaš hástalusaid buoremus lági mielde.

Fáttá áigequovdilis suorggit leat fysalaš ja psyhkalaš dearvvašvuohta, eallindábit, seksualitehta ja sohkahealli, gárrenmirkkot, mediageavaheapmi, ja geavaheapmi ja persovnnalaš ekonomiiija. Árvoválljen ja eallima mearkkašumit, olbmuid gaskavuodát, máhttit bidjat rájiid ja áktet earáid rájiid, máhttit hálddašit jurdagiid, dovdduid ja gaskavuodaid gullet maid dán fáddái.

2.5.2 Demokratiija ja mielborgárvuohta

Demokratiija ja mielborgárvuohta fáddán skuvllas galgá addit ohppiide máhtu demokratiija eavttuid, árvvuid ja njuolggadusaid birra, ja dahkat nu ahte sii sáhttet oassálastit demokrátalaš proseassain. Oahpahuš galgá addit ipmárdusa demokratiija ja guovddáš olmmošvuoigatvuodaid oktavuodain, nu go cealkinfriddjavuohta, jienastanvuoigatvuohta ja organisašunfriddjavuohta. Sii galget oažžut ipmárdusa das ahte demokratiijas leat iešguđet hámit ja albmaneamit.

Go barget fáttáin demokratiija ja mielborgárvuohta, de galget oahppit ipmirdit oktavuoda

indiviidda vuoigatvuođaid ja geatnegasvuođaid gaskkas. Indiviiddain lea vuoigatvuohta oassálastit politihkalaš bargguin, seammás go servodat lea sorjavaš das ahte álbmot geavaha vuoigatvuođaid oassálastit politihkalaš barggus ja hábmet siviila servodaga. Skuvla galgá arvosmahttit ohppiid šaddat aktiivvalaš mielborgárin, ja addit sidjiide gealbbu oassálastit demokratiija viidáset ovdánahttimis Norggas.

Oahpahus galgá addit ohppiide máhtu ja gálggaid dustet hástalusaid demokrátalaš prinsihpaid mielde. Sii galget ipmirdit dilemmaid mat leat das ahte dohkkehit sihke eanetlogu rievtti ja unnitlogu vuoigatvuođaid. Sii galget hárjehallat dáiddu jurddašit kritihkalaččat, oahppat dustet oaivilvuostelasvuođaid ja áktet guovtteoavilvuođa. Barggu bokte fáttáin galget oahppit oahppat manne demokratiija ii sáhte atnit diehttelassan, ja ahte dan ferte ovdánahttit ja bajásdoallat.

2.5.3 Guoddevaš ovdáneapmi

Guoddevaš ovdáneapmi fágaraštideaddji fáddán skuvllas galgá láchit dili dasa ahte oahppit sáhttet ipmirdit dilemmaid ja rievdamiid servodagas, ja movt daid sáhttá dustet. Guoddevaš ovdáneapmi mearkkaša suodjalit eallima eatnamis ja áimmahuššat dálá olbmuid dárbbu bilitkeahhtá boahttevaš buolvvaid vejolašvuođa gokčat iežaset dárbbuid. Guoddevaš ovdáneami vuođđu lea ipmirdit movt sosiála, ekonomalaš ja biraslaš dilálašvuođaid gullet oktii. Olmmošsohkagotti eallinvuogis ja resursageavaheamis leat konsekveanssat báikkálaččat, regionálalaččat ja máilmmiviidosáččat.

Fáddábargguin, galget oahppit ovdánahttit gealbbu mii dahká ahte sii sáhttet dahkat ovddasvástideaddji välljemiid ja bargat ehtalaččat ja birasdiđolaččat. Oahppit galget oažžut ipmárdusa das ahte ovttaskas olbmo daguin ja välljemiin lea mearkkašupmi. Fáddá fátmmasta čuolmmaid mat leat čadnon birrasii ja dálkkádahkii, geafivuhtii ja resurssaid juogadeapmái, riidduide, dearvvašvuhtii, dásseárvui, demografijai ja ohppui. Oahppit galget oahppat movt iešguđet bealit guoddevaš ovdáneamis gullet oktii.

Teknologijias lea stuora váikkuhus olbmui, birrasii ja servodahkii. Teknologalaš gealbu ja máhttu teknologijja ja sosiála, ekonomalaš ja biraslaš beliid oktavuodaid birra guoddevaš ovdáneami dáfus lea guovddázis dán fáttás. Teknologijjaovdáneapmi sáhttá veahkehit čoavdit váttisvuođaid, muhto maiddáái ráhkadit ođđa. Máhttu teknologijja birra mearkkaša ipmirdit makkár dilemmat sáhttet čuožžilit go geavaha teknologijja, ja movt daid sáhttá gieđahallat.

3. Skuvlla praksisa prinsihpat

Skuvla galgá vuostáiváldit ohppiid luohttámušain, áktemiin ja gáibádusaiguin, ja sii galget oažžut hástalusaid mat ovddidit oahppahábmema ja oahppanmiela. Vai lihkostuvvet dáinna, de ferte skuvla hukset buori oahppanberrasa ja heivehit oahpaheami oktii ráđiid ohppiiguin ja ruovttuiguin. Dát gáibida profešuvdnasearvevuođa mii berošta ovdánahttit skuvlla.

3.1 Fátmmasteaddji oahppanbiras

Skuvla galgá ovdánahttit fátmmasteaddji searvevuođa buohkaide mii ovddida dearvvašvuođa, loaktima ja oahppama.

Utnolaš ja doarju oahppanbiras lea vuodđun positiivvalaš kultuvrii gos oahppit movttiidahttojit ja arvosmahttojuvvojit ovdánit fágalaččat ja sosiálalaččat. Jus oahppit dovdet iežaset dorvvuheapmin, de sáhtta dát goazahit sin oahppama. Njuolggalaš ja fuolalaš ollesolbmot ovdánahttet ja bisuhit oadjebas oahppanberrasiid, ovttasbarggu bokte ohppiiguin. Buot skuvlla bargiin, vanhemiin ja ovddasteddjiin ja ohppiin lea ovttas ovddasvástádus ovddidit, dearvvašvuođa, loaktima ja oahppama, ja eastadit givssideami ja loavkašuhthimiid. Fátmmasteaddji ja inspirerejeaddji oahppanberrasa ovddideamis galgá girjái vuolta dohkkehuvvot resursan.

Oahppimielváikkuheapmi ferte báidnit skuvlla praksisa. Oahppit galget sihke leat mielde váikkuheame ja váldit ovddasvástádusa oahppansearvevuođas maid sii ovttas oahpaheddjiiguin hábmejit juohke beaivvi. Oahppit jurddašit, vásihit ja ohppet ovttasdoaimmadettiin earáiguin oahppanproseassaid, gulahallama ja ovttasbarggu bokte. Skuvla galgá oahpahit ohppiid čájehit árvoštallannávccaid go sii hállet earáid birra, ja ahte sii ohppet ovttasdoaimmat dohkálaš láhkai iešguđet oktavuodain

Norpmain ja árvvuin mat ráđđejit oahppansearvevuođas, lea stuorra mearkkašupmi ohppiid

sosiálalaš ovdáneapmái. Ustitvuolta duddjo gullelašvuoda ja dahká ahte mii eat leat nu hearkkit. Go mii ieža muosáhit ahte mii dohkkehuvvot ja ahte midjiide lea luohttámuš, de mii oahppat árvvusatnit sihke iežamet ja earáid. Oahppit galget oahppat áktet earalárganvuoda ja ipmirdit ahte buohkain lea sadi searvevuodas. Juohke oahppis leat iežas eallindáhpáhusat, ja leat doaivagat ja áigumušat boahhteáigái. Jus mánát ja nuorat dovdet ahte sin áktejit ja dohkkehit oahpahusas, de dat veahkeha sin dovdat gullelašvuoda.

Go geavahit iešguđet oahppanarenaid, de sáhttá skuvla addit ohppiide praktihkalaš ja eallinlagas vásáhusaid mat ovddidit movtta ja ipmárdusa. Báikkálaš birra ja servodaga beroštupmi sáhttá váikkuhit positiivvalaččat skuvlla ja ohppiid ovdáneapmái. Iešguđetlágan báikkálaš, nátionála ja riikkaidgaskasaš ovttasbargu čatná ohppiid oahppama áigeovdilis áššiide. Máhtolonohallan buot ahkásaš olbmuiguin iešguđet sajiin máilmmis addá ohppiide perspektiivaid iežaset oahppama, oahppahábmema ja identitehta dáfus ja čájeha ovttasbarggu árvvu gielalaš, politihkalaš ja kultuvrralaš rájaid rastá.

3.2 Oahpaheapmi ja heivehuvvon oahpahus

Skuvla galgá láchit dili buot ohppiid oahppamii ja arvosmahttit ovttaskas oahppi movtta, oahppanmiela ja jáhku birget.

Ohppiid oahppan ja ovdáneapmi galgá leat guovddázis skuvlla doaimmas. Oahppit bohtet skuvllii iešguđet vásáhusaiguin, ovdamáhtuin, miellaguottuiguin ja dárbbuiguin. Skuvla ferte addit buot ohppiide seammaárvosaš oahppan- ja ovdánanvejolašvuodaid, beroškeahttá sin eavttuin. Buori luohkkájođiheami vuodđu lea ipmárdus ohppiid dárbbuin, liekkus gaskavuodát ja profešunealla árvvoštallannákca. Mánngabealálaš oahppanaktivitehtat ja -resurssat oahpaheamis leat deađalaččat duddjot movtta ja oahppanilu diehttevaš rámmaid siskkobealde.

Skuvlla vuordámušat ovttaskas oahppái árjja ja birgema dáfus váikkuha oahppamii ja jáhkkui iežas dáidduide ja vejolašvuodaide. Dan dihte lea deađalaš ahte skuvllas leat buot ohppiide alla, muhto realisttalaš vuordámušat, ja ahte oahpaheaddjit čájehit profešunealla árvvoštallannávccaid go árvvoštallet ohppiid oahppama.

Oahppit galget oažžut áiggi suokkardit iešguđet fágasurggiid čiknodaga. Láchit saji čiekŋalisoahppamii eaktuda ahte skuvla váldá vuhtii ahte oahppit leat iešguđetláganat ja ohppet iešguđet leavttuin ja iešguđet progreshuvnnain. Dát gáibida máhtu das movt oahppit

ohppet, maid sii máhttet ovdalis, ja eaktuda lagas čuovvoleami ovttaskas oahppis.

Oahppit geat muosáhit birgema, movttiidahttojit šaddat sávrribun ja iešheanalážžan. Geahččaleapmi ja meaddin sáhhtá leat gáldun oahppamii ja dohkkeheapmái, ja ohppiid galgá ávžžuhit geahččalit dalle maid go ii leat sihkar ahte lihkestuvvet. Lea skuvlla bargu addit ohppiide oadjebasvuođa rasttidit rájáid ja geahččalit juoidá váddása.

Ohppiid fágalaš gealbbu árvvoštallan galgá addit gova das maid oahppit máhttet, muhto okta guovddáš ulbmil árvvoštallamiin lea maid ovddidit oahppama ja ovdáneami. Kárten ja ohppiid áican leat gaskaoamit čuovvolit ovttaskas oahppi ja ovdánahttit skuvlla praksisa. Das lea almmatge unnán árvu jus dan ii čuovvol konstruktiivvalaš doaimmaiguin. Skuvla ja oahpaheaddjit fertejit vihkkedallat dan gaskka ahte oažžut dieđuid ohppiid oahppama birra ja daid negatiivvalaš váikkuhusaid maid iešguđet árvvoštallandilálašvuodát buktet . Unohas árvvoštallangeavaheapmi sáhhtá heajosmahttit ovttaskas oahppi iešgova ja hehttet buori oahppanberrasa ovdáneami.

Heivehuvvon oahpahus lea go skuvla lámhá dili sihkarastin dihte ahte buot oahppit ožžot buoremus lági mielde ávkki dábálaš oahpaheamis. Skuvla galgá earret eará heivehit oahpahusa bargovugiid ja pedagogalaš metodaid bokte, oahpponeavvuid geavahemiin, organiseremiin, ja oahppanbiras-, oahppoplána- ja árvvoštallanbarggus. Oahpaheaddjit fertejit geavahit buori fágalaš árvvoštallama go barget oahpahusheivehemiin.

Buorre árvvoštallan, mas vuordámušat leat čielgasat ja oahppi oassálastá ja beassá buktit oaiviliid oahppanbarggu birra, lea dárbblaš oahpahusa heiveheapmái. Oahpaheaddjit galget iežaset oahpaheamis doarjut ja bagadallat ohppiid nu ahte sáhhtet bidjat alcceseaset mihttomeriid, válljet heivvolaš bargovugiid ja árvvoštallet iežaset ovdáneami. Skuvla ferte plánet buori oktavuoda ohppiid oahppamis iešguđet fágain ja ahte oahppit muosáhit oahpahusdili sihke birgehahttin ja doarvá hástaleaddjin.

Heivehuvvon oahpahus guoská buot ohppiide ja galgá eanemus lági mielde dáhpáhuvat oahppijoavkku girjáivuhtii heiveheami ja variašuvnna bokte searvevuoda siskkobealde. Ohppiin geain lea dárbu oažžut eanet heiveheami go dábálaš fálaldat, lea vuoigatvuohta oažžut earenoamášoahpaheami. Oahppit sáhhtet rahčat, ja sáhhtet čuožžilit iešguđetlágan oahppanválttisvuodát olles oahpahusmannolagas. Oahpaheaddjit sáhhtet oažžut buori doarjaga eará virgejoavkkuin sihke dasa ahte almmustahttit hástalusaid ja dasa ahte addit ohppiide dan veahki maid dárbbášit. Sáhhtá leat áibbas deatalaš oahppi ovdáneapmái ahte son oažžu veahki nu johtilit go vejolaš go hástalusaid fuomášit.

3.3 Ovttasbargu ruovttu ja skuvlla gaskka

Oahpahuš galgá doaimmahuvvot ovttasbarggu bokte ja oktii ráđiid ruovttuin, ja ovttasbargu galgá veahkehit nannet ohppiid oahppama ja ovdáneami.

Buorre gulahallan ruovttu ja skuvlla gaskka veahkeha posiitivvalaččat skuvlla oahppanbirasbarggu ja ohppiid bajásšaddanberras. Vánhemiin ja ovddasteddjiin lea válđoovddasvástádus máná bajásgeassimis ja ovdáneamis. Sii leat mánáid ja nuoraid deaŋaleamos fuolahusolbmot ja sis lea máhttu maid skuvla sáhtá geavahit doarjut oahppi oahppahábmema, oahppama ja ovdáneami. Skuvllas lea válđoovddasvástádus álggahit ja ordnet ovttasbarggu. Dát mearkkaša fuolahit ahte vánhemat ja ovddasteaddjit ožžot dárbbášlaš dieđuid, ja ahte sidjiide addo vejolašvuohta váikkuhit iežaset mánáid skuvlaárgabeivái.

Ruovttu miellaguottuin skuvllii lea stuorra mearkkašupmi ohppiid beroštupmái ja skuvlaárjii. Vánhemiin ja ovddasteddjiin leat iešguđet dárbbut, vuordámušat ja oaivilat skuvlla mihttomeriid ja praksisa dáfus. Dat sáhtá buktit vuostálasvuođaid maid sáhtá leat hástaleaddji gieđahallat. Skuvla ferte čielgasit mitalit maid skuvla galgá ja sáhtá fállat, ja maid skuvla vuordá ruovttuin. Buorre ja luohitevaš gulahallan lea lotnolas ovddasvástádus. Skuvla ferte almmátge vuhtiiváldit dan ahte eai buot ohppiin leat seamma vejolašvuođat oažžut veahki ja doarjaga ruovttus.

3.4 Oahpahuš oahppofitnodagas ja bargoeallimis

Oahpahuš fitnodagas ja bargoeallimis galgá addit praktihkalaš vásáhusaid ja relevánta gealbbu, ja ráhkkanahhtit fágalaš gáibádusaide ja vuordámušaide mat leat bargoeallimis.

Skuvla servodatásahussan lea geatnegahtton vuodđooahpahuš árvvuid ja prinsihpaid vuodul lágidit oahpahuš ja praktiseret daid. Skuvlaeaggádiin, skuvlajođiheddjiin ja oahpaheddjiin lea iešguđet rollaid vuodul oktasaš ovddasvástádus das ahte láchit dili buori ovdáneapmái skuvllas. Sii galget ovttas fuolahit ahte skuvlla praksisa lea olles

oahppoplánabuktosa mielde. Buorre ja systemáhtalaš ovttasbargu mánáidgárddi ja skuvlla gaskka, oahpahusmannolaga dásiid gaskka ja ruovttu ja skuvlla gaskka lea mielde álkideamen sirdima iešguđet cehkiid gaskka.

Oahpaheaddji lea ovdagovva mii galgá duddjot oadjebasvuođa ja bagadallat ohppiid oahpahusa mannolagas. Oahpaheaddji lea áibbas deatalaš oahppanbirrasis gos oahppit movttiidahttojuvvojit ja veahkehuvojit oahppat ja ovdánit. Dat gáibida ahte oahpaheaddji čájeha ovddasmorraša ovttaskas oahppái. Dát mielddisbuktá maiddá veahkehit ohppiid geat dahket heajos välljejuumiid, eai dovdda iežaset fáttmastuvvon, dahje geat rahčet oahppat dan maid sávvet ja vurdet. Go bargá nannet oktavuođa ja gullelašvuođa ohppiiguin, de veahkeha oahpaheaddji ovdánahttit oahppankultuvrra ja addit ohppiide fágalaš ja emotionála doarjaga.

Oahpaheddjiid profešuvdnadoaimma dáhpáhuvvá oktasaš árvvuid ja oktasaš dutkan- ja vásáhusvuđot máhtu vuođul. Profešuvdna ja ovttaskas oahpaheaddji hálddaša ovddasvástádusa geavahit árvvošteami moalkás gažaldagain. Oahpaheaddjit ja jođiheaddjit ovdánahttet iežaset fágalaš, pedagogalaš ja fágadidaktihkalaš árvvoštallannávccaid go gulahallet ja ovttasdoibmet mielbargiiguin. Profešunealla árvvoštallan dáhpáhuvvá ja ovdána sihke individuálalaččat ja ovttas earáiguin. Fágalaš árvvoštallannávccat eaktudit maid jeavddalaš ođasmahttima. Oahpaheaddjeprofešuvdna fertte dan dihte árvvoštallat iežas pedagogalaš praksisa vai sáhtta bargat buoremus lági mielde ovttaskas ohppiiguin ja oahppijoavkkuiguin.

Váttes pedagogalaš gažaldagaide lea hárve čielga vástádus. Skuvlla bargit ferttejit danne dohkkehit ja geavahit iežaset árvvoštallannávccaid iežaset barggus. Oahpaheaddjit ferttejit smiehttat dárkilit maid, movt ja manne oahppit ohppet, ja movt sii buoremus lági mielde sáhttet jođihit ja doarjut ohppiid oahppama, ovdáneami ja oahppahábmema. Oahpaheaddjit geat ovttas smiehttet ja árvvoštallet oahpahusa plánema ja čađaheami, ovdánahttet mánggabealat ipmárdusa buori pedagogalaš praksisas. Dán fertte dahkat sihke profešuvnna máhttovuođu ja vuodđooahpahusa árvovuođu vuođul.

Profešunealla ovttasbargu skuvllain eaktuda buori jođiheami. Buorre skuvlajođiheapmi eaktuda fas jođihanfágalaš legitimatehta ja buori ipmárdusa pedagogalaš ja eará hástalusain maid oahpaheaddjit ja eará bargit vásihit. Buorre jođiheapmi vuoruhá ovttasbarggu ja gaskavuođaid ovdáneami vai duddjo luohttámuša organisašuvnnas. Skuvlla jođihangoddi galgá láidestit ja láchit dili ohppiid ja oahpaheddjiid oahppamii ja ovdáneapmái. Skuvlla jođihangoddi galgá jođihit pedagogalaš ja fágalaš ovttasbarggu oahpaheddjiid gaskkas ja leat mielde ovdánahttimin dássedis ja positiivvalaš birrasa gos buohkain lea dáhttu bargat buoremusat. Lea skuvlajođihangotti bargu láidestit nu, ahte buohkat besset geavahit iežaset nana beliid, muosáhit birgema ja ovdánit.

Buorre skuvlaovdáneapmi gáibida saji divvut gažaldagaid ja ohcat vástádusaid ja

profešuvdnasearvevuođa mii berošta movt skuvlla praksisa váikkuha ohppiid oahppamii ja ovdáneapmái. Buot skuvlla bargit fertejit aktiivvalaččat searvat profešunealla oahppansearvevuhtii viidásit ovdánahttin dihte skuvlla. Dát mielddisbuktá ahte profešuvdnasearvevuolta smiehtá árvoválljejamiid ja ovdánahttinárbbuid birra, ja geavaha dutkama, vásáhusvuđot máhtu ja ehtalaš árvvoštallamiid vuodđun ulbmillaš doaimmaide. Buorit struktuvrrat ovttasbargui, doarjumii ja bagadallamii mielbargiid gaskka ja skuvllaid gaskka ovddidit juogadan- ja oahppankultuvrra.

Lea beaivválaš deaivvadeami bokte ohppiid ja oahpaheddjiid gaskka ahte skuvlla govda ulbmil duohtandahkko. Oahpaheaddjit muosáhit vuostálasvuodaid iešguđet ulbmiliid ja árvvuid gaskka konkrehta oahpahusdilálašvuodain. Sii fertejit čađat

vihkkedallat deastta ovttaskas oahppi ja searvevuođa gaskka, doarjuma ja gáibádusaid bidjama gaskka, skuvlaárgabeaivvi dál ja boahtteáigái ráhkkanahhttinbarggu gaskka. Buot oahppit leat iešguđetláganat, ja mii ain lea buoremus oahppái, lea guovddášgažaldat buot oahpahusas. Dán gažaldaga fertejit buohkat geat barget skuvllas ođđasit vástidit juohke beaivvi.

3.5 Profešuvdnasearvevuolta ja skuvlaovdáneapmi

Skuvla servodatásahussan lea geatnegahtton vuodđooahpahusa árvvuid ja prinsihpaid vuodul lágidit oahpahusa ja praktiseret daid. Skuvlaeaiggádiin, skuvlajođiheddjiin ja oahpaheddjiin lea iešguđet rollaid vuodul oktasaš ovddasvástádus das ahte lámhit dili buori ovdáneapmái skuvllas. Sii galget ovttas fuolahit ahte skuvlla praksisa lea olles oahppoplánabuktosa mielde. Buorre ja systemáhtalaš ovttasbargu mánáidgárddi ja skuvlla gaskka, oahpahusmannolaga dásiid gaskka ja ruovttu ja skuvlla gaskka lea mielde álkideamen sirdima iešguđet ceškiid gaskka.

Oahpaheaddji lea ovdagovva mii galgá duddjot oadjebasvuođa ja bagadallat ohppiid oahpahusa mannolagas. Oahpaheaddji lea áibbas deatalaš oahppanbirrasis gos oahppit movttiidahttojuvvojit ja veahkehuvojit oahppat ja ovdánit. Dat gáibida ahte oahpaheaddji čájeha ovddasmorraša ovttaskas oahppái. Dát mielddisbuktá maddái veahkehit ohppiid geat dahket heajos välljejamiid, eai dovdda iežaset fáttmastuvvon, dahje geat rahčet

oahppat dan maid sávvet ja vurdet. Go bargá nannet oktavuoda ja gullelašvuoda ohppiiguin, de veahkeha oahpaheaddji ovdánahttit oahppankultuvrra ja addit ohppiide fágalaš ja emotionála doarjaga.

Oahpaheddjiid profešuvdnadoaimma dáhpáhuvvá oktasaš árvvuid ja oktasaš dutkan- ja vásáhusvuđot máhtu vuodul. Profešuvdna ja ovttaskas oahpaheaddji hálddaša ovddasvástádusa geavahit árvvošteami moalkás gažaldagain. Oahpaheaddjit ja jođiheaddjit ovdánahttet iežaset fágalaš, pedagogalaš ja fágadidaktihkalaš árvvoštallannávccaid go gulahallet ja ovttasdoimmet mielbargiiguin. Profešunealla árvvoštallan dáhpáhuvvá ja ovdána sihke individuálalaččat ja ovttas earáiguin. Fágalaš árvvoštallannávccat eaktudit maid jeavddalaš ođasmahttima. Oahpaheaddjeprofešuvdna ferte dan dihte árvvoštallat iežas pedagogalaš praksisa vai sáhtta bargat buoremus lági mielde ovttaskas ohppiiguin ja oahppijoavkkuiguin.

Váttes pedagogalaš gažaldagaide lea hárve čielga vástádus. Skuvlla bargit fertejit danne dohkkehit ja geavahit iežaset árvvoštallannávccaid iežaset barggus. Oahpaheaddjit fertejit smiehttat dárkilit maid, movt ja manne oahppit ohppet, ja movt sii buoremus lági mielde sáhttet jođihit ja doarjut ohppiid oahppama, ovdáneami ja oahppahábmema. Oahpaheaddjit geat ovttas smiehttet ja árvvoštallet oahpahusa plánema ja čađaheami, ovdánahttet mánggabealat ipmárdusa buori pedagogalaš praksisas. Dán ferte dahkat sihke profešuvnna máhttovuodu ja vuodđooahpahusa árvovuodu vuodul.

Profešunealla ovttasbargu skuvllain eaktuda buori jođiheami. Buorre skuvlajođiheapmi eaktuda fas jođihanfágalaš legitimatehta ja buori ipmárdusa pedagogalaš ja eará hástalusain maid oahpaheaddjit ja eará bargit vásihit. Buorre jođiheapmi vuoraha ovttasbarggu ja gaskavuodaid ovdáneami vai duddjo luohttámuša organisašuvnnas. Skuvlla jođihangoddi galgá láidestit ja láchit dili ohppiid ja oahpaheddjiid oahppamii ja ovdáneapmái. Skuvlla jođihangoddi galgá jođihit pedagogalaš ja fágalaš ovttasbarggu oahpaheddjiid gaskkas ja leat mielde ovdánahttimin dássedis ja posiitivvalaš birrasa gos buohkain lea dáhttu bargat buoremusat. Lea skuvlajođihangotti bargu láidestit nu, ahte buohkat besset geavahit iežaset nana beliid, muosáhit birgema ja ovdánit.

Buorre skuvlaovdáneapmi gáibida saji divvut gažaldagaid ja ohcat vástádusaid ja profešuvdnasearvevuoda mii berošta movt skuvlla praksisa váikkuha ohppiid oahppamii ja ovdáneapmái. Buot skuvlla bargit fertejit aktiivvalaččat searvat profešunealla oahppansearvevuhtii viidasit ovdánahttin dihte skuvlla. Dát miellidibuktá ahte profešuvdnasearvevuodta smiehtta árvoválljejamiid ja ovdánahttinárbbuid birra, ja geavaha dutkama, vásáhusvuđot máhtu ja ehtalaš árvvoštallamiid vuodđun ulbmillaš doaimmaide. Buorit struktuvrrat ovttasbargui, doarjumii ja bagadallamii mielbargiid gaskka ja skuvllaid gaskka ovddidit juogadan- ja oahppankultuvrra.

Lea beaivválaš deaivvadeami bokte ohppiid ja oahpaheddjiid gaskka ahte skuvlla govda

ulbmil duohtandahkko. Oahpaheaddjit muosáhit vuostálasvuodaid iešguđet ulbmiliid ja árvvuid gaskka konkrehta oahpahusdilálašvuodain. Sii fertejit čađat vihkkedallat deastta ovttaskas oahppi ja searvevuoda gaskka, doarjuma ja gáibádusaid bidjama gaskka, skuvlaárgabeaivvi dál ja boahteáigái ráhkkanahttinbarggu gaskka. Buot oahppit leat iešguđetláganat, ja mii ain lea buoremus oahppái, lea guovddášgažaldat buot oahpahasas. Dán gažaldaga fertejit buohkat geat barget skuvllas ođđasit vástidit juohke beaivvi.